

**ANTICIPAREA EVOLUȚIILOR
ȘI ADECVAREA OFERTEI EDUCAȚIONALE
LA CEREREA PIETEI MUNCII**

Mulțumiri

Îi mulțumesc domnului profesor coordonator Marian Preda pentru încredere și îndrumare, pentru feedback-ul oferit și pentru suportul permanent acordat pe toată perioada studiilor doctorale.

Le mulțumesc pentru feedback și îndrumare doamnei profesoare Cosima Rughiniș, domnului profesor Lazăr Vlăsceanu și doamnei profesoare Mihaela Lambriu.

Nu în ultimul rând, doresc să mulțumesc colectivului de la locul meu de muncă – INCSMPS București, care mi-a oferit oportunitatea de a utiliza experiența instituțională în prezentarea stadiului cunoașterii în România, precum și accesul la date de anchetă, acolo unde a fost necesar.

CRISTINA MOCANU

**ANTICIPAREA EVOLUȚIILOR
ȘI ADECVAREA OFERTEI EDUȚIONALE
LA CEREREA PIETEI MUNCII**

EDITURA UNIVERSITARĂ
București, 2020

Colecția SOCIOLOGIE ȘI ȘTIINȚELE COMUNICĂRII

Redactor: Gheorghe Iovan
Tehnoredactor: Ameluța Vișan
Coperta: Monica Balaban

Editură recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Științifice (C.N.C.S.) și inclusă de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (C.N.A.T.D.C.U.) în categoria editurilor de prestigiu recunoscut.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MOCANU, CRISTINA

Anticiparea evoluțiilor și adecvarea ofertei educaționale la cererea pieței muncii / Cristina Mocanu. - București : Editura Universitară, 2020
Conține bibliografie
ISBN 978-606-28-1194-5

316

DOI: (Digital Object Identifier): 10.5682/9786062811945

© Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate, nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul Editurii Universitare

Copyright © 2020
Editura Universitară
Editor: Vasile Muscalu
B-dul. N. Bălcescu nr. 27-33, Sector 1, București
Tel.: 021 – 315.32.47
www.editurauniversitara.ro
e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

Distribuție: tel.: 021.315.32.47/ 0745 200 718/ 0745 200 357
comenzi@editurauniversitara.ro
www.editurauniversitara.ro

CUPRINS

Listă de figuri.....	7
Listă de tabele.....	8
Introducere	11
Capitolul 1. Factori care influențează sistemul de educație și piața muncii	17
Capitolul 2. Corelarea între oferta educațională și cererea de pe piața muncii	36
2.1. Un puzzle de teorii economice și sociologice.....	36
2.2. Anticiparea evoluțiilor pentru o mai bună corelare ..	41
2.3. Glosar cu termenii corelării între cerere și ofertă	45
2.4. Un puzzle de metode economice și sociologice.....	53
2.4.1. Metode utilizate în analiza corelării dintre cerere și ofertă.....	55
2.4.2. Posibile surse de date	63
2.4.3. Exemple de studii realizate în România.....	65
Capitolul 3. O abordare sociologică comparată	73
3.1. Tipologii ale regimurilor educaționale și relevanța pentru piața muncii	73
3.1.1. Tipologii ale regimurilor educaționale	75
3.1.2. Regimuri educaționale în statele central și est-europene	90

3.1.3. Caracteristici ale regimurilor educaționale și legătura cu piața muncii	96
3.2. Caracteristici ale sistemului de educație românesc, rezultate educaționale și de piața muncii. Analiză comparativă cu statele europene	107
3.2.1. Modelul conceptual al legăturilor dintre sistemul educațional, piața muncii și sistemul de protecție socială	108
3.2.2. Cererea și oferta de educație	115
3.2.3. Rezultatele educației: cantitate și calitate.....	143
3.2.4. Rezultate ale educației: ocupare, șomaj și tranziție de la școală la muncă	154
3.2.5. Alți indicatori relevanți	167
3.2.6. Rolul protecției sociale: Instrumente de suport pentru șomeri și familie.....	171
3.3. Analiza cluster a regimurilor educaționale din 28 de țări europene	177
3.3.1. Dimensiuni conceptuale și indicatori utilizați în alte analize comparative.....	178
3.3.2. Analiza cluster a sistemelor educaționale și de formare pe tot parcursul vieții din 28 de state europene: indicatori, metodă, rezultate	182
3.3.3. Analiza tipologiei din perspectiva regimurilor bunăstării.....	189
Concluzii	191
Bibliografie.....	200
Anexe	216
Anexa 1	216

LISTĂ DE FIGURI

Figură 1	Factori care influențează dezvoltarea sistemului de educației și a pieței muncii.....	18
Figură 2	Cadre teoretice ale legăturii dintre educație și piața muncii.....	37
Figură 3	Modelul conceptual al legăturilor între educație, piața muncii și sistemul protecției sociale, adaptarea autoarei după Tazeen Fasih (2008, p.13)	110
Figură 4	Resurse suplimentare alocate școlilor cu participare ridicată a copiilor din grupuri dezavantajate, anul școlar 2015/2016	128
Figură 5	Gradul de libertate al părinților/elevilor în ceea ce privește alegerea școlii în învățământul obligatoriu în sectorul public, anul școlar 2010/2011.....	140
Figură 6	Indicatorii și dimensiunile de analiză folosite pentru realizarea tipologiilor sistemelor educaționale.....	183
Figură 7	Dendograma analizei cluster	185

LISTĂ DE TABELE

Tabel 1	Surse de date care pot fi utilizate în analiza corelării dintre cerere și ofertă.....	64
Tabel 2	Prognoza populației ocupate pe grupe de ocupații (mii pers.).....	68
Tabel 3	Regimurile educaționale la Green, Preston și Janmaat (2006).....	78
Tabel 4	Regimurile educaționale la West și Nikolai (2013) ...	83
Tabel 5	Regimuri ale tranziției de la școală la muncă la Pohl și Walther (2007), conform Hadjivassiliou, Tassinari, Eichhorst, Wozny (2016).....	85
Tabel 6	Dimensiuni și indicatori de analiză ai sistemelor educaționale și legătura cu piața muncii	114
Tabel 7	Evoluții ale populației de vârstă școlară (5-18 ani) în statele membre UE și Norvegia, 2005-2050 (2015 este baza scenariului de prognoză, 2015=100) (%)....	115
Tabel 8	Rata de participare la educație (ca % în grupa de vârstă 4 ani – vârsta de început a educației obligatorii) și % populației de vârstă 30-34 ani care a finalizat învățământul superior în statele membre UE și Norvegia (%)	118
Tabel 9	Cheltuieli cu educația ale gospodăriei, ca % din cheltuielile publice cu educația, 2005-2015.....	120
Tabel 10	Percepția respondenților din țările UE cu privire la importanța competențelor furnizate de educație (% celor care consideră importante ...)	123
Tabel 11	Cheltuieli totale cu educația ca % din PIB, 2005-2014 (%)	125
Tabel 12	Cheltuieli publice cu educația ca % din PIB, pe nivele de educație, 2014 (%).....	127

Tabel 13	Ponderea elevilor care până la 15 ani au repetat cel puțin o dată clasa (%).....	130
Tabel 14	Stratificarea pe orizontală a sistemelor de educație ...	133
Tabel 15	Ponderea populației înscrise pe filieră profesională și tehnică la nivel liceal, (%).....	135
Tabel 16	Modul de organizare al învățământului profesional și tehnic în statele UE	136
Tabel 17	Aspecte ale guvernantei: autonomie, evaluare și responsabilitate (%).....	139
Tabel 18	Raportul număr de elevi per cadru didactic pe nivele de educație, 2014.....	141
Tabel 19	Speranța de viață școlară (nr. ani) pentru toate nivelele de educație ISCED 11, mai puțin educația timpurie, 2013-2015	144
Tabel 20	Persoane care au părăsit timpuriu educația și formarea profesională, 18-24 ani (%) vs. sărăcie educațională (%).....	146
Tabel 21	Competențele de citire ale elevilor de 15 ani din țările UE-28 (scoruri medii), 2009 și 2015.....	148
Tabel 22	Distribuția elevilor de 15 ani în funcție de competențele de citire (nivelele 1-6), în țările UE-28 (%).....	150
Tabel 23	Distribuția elevilor de 15 ani în funcție de competențele de citire (nivelele 1 și 5+) și de statusul socio-economic și cultural, în țările UE-28 (%).....	153
Tabel 24	Evoluția ratei de ocupare a tinerilor 15-24 ani în UE-28, 2005-2016 (%).....	156
Tabel 25	Evoluția ratei șomajului tinerilor 15-24 ani în UE-28, metodologia BIM, 2005-2016 (%).....	159
Tabel 26	Evoluția ratei tinerilor 15-24 ani nici în ocupare, nici în educație sau formare profesională în UE-28, 2005-2016 (%)	161
Tabel 27	Viteza medie de inserție la primul loc de muncă după absolvire, pe nivele de educație, pentru persoanele cu vârsta între 15-34 ani care au absolvit educația în ultimii 5, respectiv 3 ani, 2009 (număr luni)	163

Tabel 28	Noi intrați pe piața muncii (% persoanelor 15-24 ani cu vechime de maxim 12 luni la actualul loc de muncă, 2005-2016 (%)).....	167
Tabel 29	Rata de participare la formare profesională continuă (formală și non-formală), pe grupe de vârstă, 2007 și 2011 (%)).....	168
Tabel 30	Cheltuieli brute cu cercetarea-dezvoltarea ca % din PIB (GERD).....	170
Tabel 31	Cheltuieli cu măsurile active de ocupare (categoriile 2-7) ca % din PIB (%).....	172
Tabel 32	Rata populației în risc de sărăcie, pe grupe de vârstă (%).....	174
Tabel 33	Indicatorii și dimensiunile de analiză utilizate de West și Nikolai (2013).....	179
Tabel 34	Indicatorii și dimensiunile de analiză utilizate de Beblavy, Thum și Veselkova (2011).....	181
Tabel 35	Caracteristici ale educației în funcție de stadiile de dezvoltare economică.....	192

INTRODUCERE

Se vorbește din ce în ce mai mult de necesitatea corelării sistemelor de educației la cerințele pieței muncii, aceasta fiind nu doar o prioritate de politică națională, ci și una europeană și globală. Criza economică și financiară a anilor 2007-2008 a lăsat la nivel european urme adânci în ceea ce privește ratele de șomaj și inactivitate ale tinerilor, iar aceste urme par a nu se fi șters nici până în momentul de față.

Măsura în care educația inițială conduce la ocuparea tinerilor și mai ales la ocuparea adecvată a acestora a devenit una dintre dimensiunile calității sistemelor de educație. Obținerea unei calificări cerute de piața muncii, care să conducă la o ocupare rapidă și (în mod ideal) adecvată este promovată ca o soluție la creșterea dificultăților și obstacolelor cu care tinerii se confruntă în tranziția de la școală la muncă.

Piața muncii cunoaște un ritm foarte rapid de dezvoltare și schimbare, în acord cu dinamica dezvoltării economice. Sub impactul globalizării și utilizării extensive a noilor tehnologii, care se schimbă într-un ritm din ce în ce mai ridicat, apar ocupații noi, iar cele vechi, tradiționale își schimbă conținutul într-un ritm alert. Aceste schimbări și mai ales ritmul cu care se produc cer sistemelor de educație să anticipeze ceea ce piața muncii va cere la momentul la care noii absolvenți vor părăsi sistemul de educație și vor intra pe piața muncii. Pe măsură însă ce ritmul schimbărilor crește, anticiparea evoluțiilor se realizează pe orizonturi de timp mai scurte (3-5 ani), uneori insuficiente proiecției unui ciclu educațional, iar aceste proiecții pot avea un nivel mai ridicat sau mai scăzut de încredere.

Formarea profesională nu se încheie la finalizarea educației inițiale, devenind necesară dezvoltarea unor sisteme de formare

profesională continuă care să susțină formarea adulților pe tot parcursul vieții, să le crească angajabilitatea (engl. *employability*) și adaptabilitatea la schimbările rapide din conținutul ocupațiilor și în genere de pe piața muncii.

Politicile de educație, ocupare și protecție socială funcționează în același context macroeconomic și în același context socio-cultural. Diferitele contexte macro-economice și experiențele (inclusiv istorice și politice) ale unei națiuni conduc la economii diferite, caracterizate de nivele diferite ale productivității, valorii adăugate și inovării, de mecanisme diferite de funcționare a dialogului și parteneriatului social, de caracteristici diferite ale cererii de forță de muncă în termeni de cunoștințe și competențe și nu în ultimul rând de decizii de politică diferite cu privire la reformele din educație, piața muncii și protecție socială.

Nevoia creșterii relevanței formării inițiale la cerințele pieței muncii este practic generată de nevoia creșterii productivității și bunăstării. O forță de muncă bine instruită și în acord cu ceea ce cere economia este o forță de muncă productivă, ce poate susține dezvoltarea unei economii competitive și diversificate (ILO, 2011) și implicit sisteme de protecție socială sustenabile. Rezolvarea tuturor problemelor nu se află însă la nivelul sistemului de educație. Și instituțiile pieței muncii trebuie să fie adecvat dezvoltate și toți actorii să conlucreze la crearea unor mecanisme adecvate de generare a bunăstării. Spre exemplu, chiar dacă forța de muncă tânără care părăsește sistemul de educație este adecvat pregătită, dacă legislația ocupării este mult prea protectivă, frânând intrarea outsideri-lor pe piața muncii, atunci pierderile de capital uman sunt inerente, iar beneficiile unei educații adecvate sunt exploatate doar parțial. De asemenea serviciul public de ocupare trebuie să fie eficient, tocmai pentru a facilita o cât mai bună și cât mai rapidă întâlnire a cererii cu oferta, mai ales la nivelul grupurilor de tineri care au nivele de angajabilitate mai scăzute.

Tema lucrării de față este profund interdisciplinară, prioritizată în discursul public cu precădere de decidenții de politică, și, promovată ca panaceu la mare parte din problemele sistemului de educație sau ale inserției tinerilor pe piața muncii. Este o temă care

se bazează în principal pe date/abordări empirice, deși există și cadre teoretice dezvoltate în ultimele decenii, cadre neintegrate însă într-o abordare unitară. Există cadre teoretice și metodologice dezvoltate atât în economie, dar și în sociologie, management, marketing etc.

Necorelarea este intrinsecă modului în care funcționează economiile, însă nu există studii care să conchidă asupra nivelului de dezechilibru care ar putea fi considerat firesc, benign, și care este acel nivel de dezechilibru de la care economia, indivizii (firme sau persoane) sau comunitățile sunt afectate de consecințele negative ale acestuia.

Corelarea între oferta educațională și cererea pieței muncii este diferit abordată în funcție de nivelul de studii avut în vedere: nivel mediu – învățământ profesional și tehnic și nivel terțiar. Dacă atunci când vorbim de corelare la nivelul studiilor medii există consens în ceea ce privește modul de abordare și importanța tematicii, la nivel terțiar problema este încă destul de disputată: transformă obiectivul corelării universitățile în simpli furnizori de formare profesională pentru angajatori (Harvey, 1999).

Țin să subliniez faptul că poziția mea față de problema corelării între cerere și ofertă nu concordă cu necesitatea ca instituțiile de învățământ, de orice nivel ar fi, să își propună să livreze doar competențe specifice. Contextele economice se schimbă, și se schimbă cu rapiditate, astfel încât ceea ce azi facilitează o inserție rapidă pe piața muncii, într-un orizont foarte scurt de timp va conduce la inadecvare și eventual disponibilizare. Susțin însă necesitatea cooperării între instituțiile de învățământ, furnizorii de formare și partenerii sociali astfel încât fiecare să își cunoască foarte bine rolul și responsabilitățile în procesul de furnizare a unei educații de calitate, dar și utile, facilitând o inserție rapidă pe piața muncii și adaptarea ulterioară la contexte de muncă cât mai diverse.

Care sunt beneficiarii unui proces/mecanism adecvat de corelare între cerere și ofertă? Analizele despre corelarea între oferta educațională și cererea pieței muncii se subscriu unui demers mai amplu de a furniza informații reale și credibile tuturor actorilor interesați, astfel încât aceștia să poată realiza diferite alegeri. Dacă

informațiile sunt reale și ajung la cei interesați, atunci și alegerile acestora vor fi raționale și vor putea susține o economie productivă, care poate genera bunăstare (ETF, CEDEFOP, ILO, vol.1., 2015).

Părinții, spre exemplu, vor putea ști cât durează calificarea într-o meserie, dar și unde sau cât este de căutată, pentru a putea astfel să recomande un traseu profesional adecvat așteptărilor și profilului copilului lor, atunci când acesta trebuie să-și aleagă specializarea. Adulții, de asemenea, vor putea ști care dintre meseriile înrudite cu cea deținută sunt cele care au o mai mare căutare pe piața muncii, informație extrem de necesară mai ales în perioadele de șomaj și reconversie profesională.

Companiile, pe de altă parte, vor ști care este profilul absolventului care ar putea să le răspundă cel mai bine nevoii de calificări, sau, atunci când vizează delocalizarea, dacă în regiunea de destinație vor avea forță de muncă adecvat calificată și pe care să o poată recruta.

Instituțiile de învățământ și-ar putea stabili adecvat cifrele de școlarizare, dar și oferta educațională, astfel încât să poată răspundă cerințelor unor nișe noi de pe piață, sau neacoperite adecvat de oferta educațională deja existentă. Serviciile de consiliere și orientare profesională, dacă ar avea informațiile necesare, ar putea îndruma cu mai mare acuratețe copiii și tinerii către diferite meserii, profesii, filiere, etc.

Serviciile publice de ocupare, și cele de formare profesională și-ar putea elabora planuri și strategii cu o mai mare relevanță pentru nevoile existente și pentru ca, astfel, cei formați să aibă ulterior șanse mai bune de (re)integrare pe piața muncii.

Informațiile despre piața muncii și despre beneficiile educației pe piața muncii pot contribui la o mai bună alocare a forței de muncă, și astfel, se poate presupune, la o economie mai productivă, la o fructificare mai eficientă a investiției publice în educație, și de ce nu, la alegeri mai informate ale forței de muncă, la reducerea riscului de abandon sau de descurajare atât în raport cu educația, cât și cu piața muncii.

De ce avem nevoie de corelare între cerere și ofertă? Fiecare dintre factorii pe care îi discut în primul capitol constituie un

argument pentru necesitatea unei mai mari relevanțe a ofertei educaționale la cerințele pieței muncii. Sunt acei factori care impun permanenta adecvare a instituțiilor de învățământ și a pieței muncii la o realitate economică și socială de asemenea în permanentă și rapidă schimbare.

Deși este o tematică interdisciplinară, totuși trebuie menționat că științele economice sunt mai vizibile ca și contribuție la nivelul acesteia (Kucel, 2010).

De ce este această tematică relevantă pentru mine? Lucrez din 2002 ca socioloagă în Institutul Național de Cercetare Științifică în domeniul Muncii și Protecției Sociale – INCSMPS, iar începând cu anul 2012 fac parte din departamentul „Educație, formare profesională și legătura cu piața muncii”. Este parte din eforturile mele de dezvoltare a carierei în cercetarea științifică și sper ca prin parcurgerea etapelor programelor doctorale și postdoctorale să fi devenit mai bună în ceea ce fac. Prin urmare, obiectivele mele prin participarea la acest program și prin alegerea acestei teme sunt strâns legate de obiectivele de carieră pe care le pentru viitor.

Întrebările de cercetare ale lucrării, la care răspund pe larg în capitolele 3 și 4, fiecare dintre ele fiind constituite din abordări teoretice și empirice, pot fi sumarizate, după cum urmează:

- *Există o legătură între configurațiile instituționale ale unui anumit regim educațional și traseul educațional și de carieră al indivizilor, ulterior părăsirii educației?*
- *Cum au evoluat statele post-comuniste din perspectiva regimurilor educaționale? Cărei tipologii de regim educațional și formare pe tot parcursul vieții îi aparține România?*

Întrebările de cercetare au fost elaborate pe parcursul programului doctorat, ele generându-se treptat una pe cealaltă. Prima întrebare de cercetare este cea care mi-a ghidat procesul destul de anevoios de identificare a unui cadru teoretic, pe care l-am dorit prin excelență sociologic, cadru teoretic care să mă ajute să construiesc un aparat metodologic de analiză a modului în care este construită oferta educațională. Cea de a doua întrebare de cercetare însă a venit

firesc prin parcurgerea literaturii științifice, România, ca și multe alte state post-comuniste lipsind din aceasta.

Modul în care am căutat să răspund acestor întrebări de cercetare, pe cât de generoase, într-atât de dificile este influențat de experiența mea în domeniu, lucrând de mai mult de 10 ani în institut, dar și de oportunitatea de a susține seminarii pentru cursul de politici sociale, activitate care mi-a prilejuit reflecții cu privire la legătura între competențe generale, academice și specifice. Faptul că insist atât de mult în lucrare pe importanța competențelor generale de nivel înalt ca bază pentru dezvoltarea unor competențe specifice de nivel înalt, aceasta fiind practic ideea centrală a lucrării mele și pe care încerc să o argumentez din diferite perspective, atât teoretic cât și empiric, este o consecință directă a experienței de seminar prilejuită de programul doctoral.

Sper ca ceea ce am muncit să fie folositor și relevant!

CAPITOLUL 1

FACTORI CARE INFLUENȚEAZĂ SISTEMUL DE EDUCAȚIE ȘI PIAȚA MUNCII

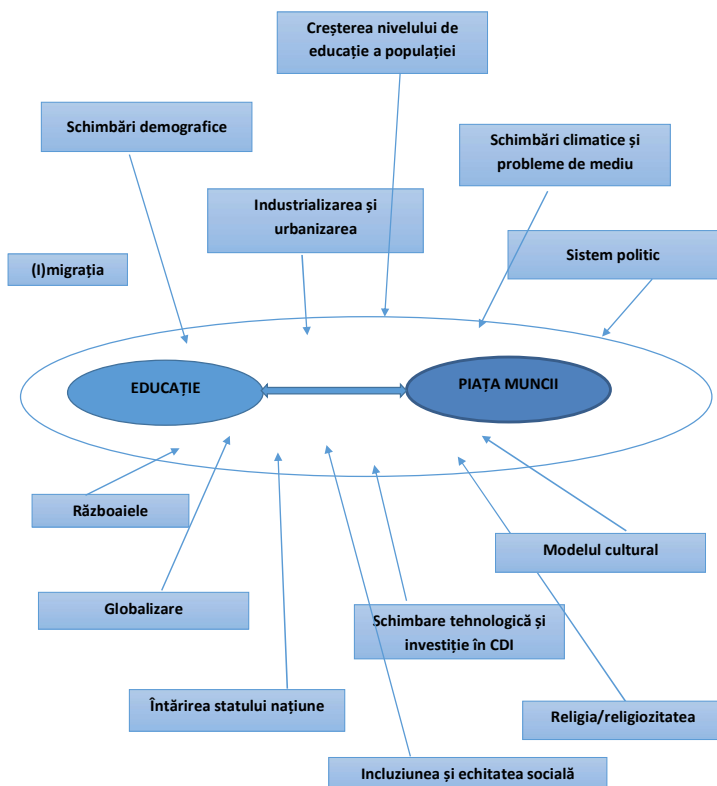
Dezvoltarea învățământului de masă și implicit a ceea ce azi numim sisteme de învățământ este relativ recentă, plasată pe la mijlocul secolului 18 (Green, 2013, 1990, Hatos, 2006), fiind legată cu precădere de diferitele stadii de dezvoltare ale statului-națiune (Green, 2013, 1990). Învățământul de masă a apărut pentru prima dată în Germania și Austria, acestea fiind primele care conștientizează rolul armatei și al învățământului în formarea noilor elite care să asigure noua structură socială și politică (Hatos, 2006); iar până la finele secolului 18 acestora li s-a alăturat și Franța. Începând cu secolul 18, o serie de factori (evenimente și fenomene) au influențat dezvoltarea și extinderea învățământului public de masă, au condus la redefinirea permanentă a rolului educației în societate, unii dintre acești factori influențând în continuare structura sistemelor de educație și formare profesională și direcțiile de reformă a acestora.

Educația și piața muncii sunt două sisteme care se influențează reciproc, iar ambele, alături de sistemul protecției sociale, sunt sub „asediul” unor „agenți ai schimbării” (vezi Figura.1). Voi discuta pe scurt în cele ce urmează cei mai importanți factori/cauze care au contribuit la dezvoltarea și reformarea permanentă a sistemelor de învățământ, punând accentul pe implicațiile actuale ale acestora. Nu toți acești factori pe care îi discut sunt în mod direct relevanți pentru problema corelării între oferta educațională și cererea de pe piața muncii, însă influențează

contextul macro-economic și social în care educația, piața muncii și sistemul de protecție socială funcționează.

Înțelegerea rolului pe care diferiți factori/cauze l-au avut în dezvoltarea și transformarea sistemelor educaționale și a pieței muncii, alături de cunoașterea modului în care societățile vor evolua (evoluții demografice, migrație, evoluții ale structurii sociale, etc.) contribuie implicit la o mai bună cunoaștere a rolului pe care educația ar trebui să-l aibă pentru a putea răspunde cât mai bine provocărilor viitoare.

Figura 1. Factori care influențează dezvoltarea sistemului de educației și a pieței muncii

Nu mai puțin important, înțelegerea trecutului și anticiparea viitorului pot sta la baza unei viziuni strategice cu privire la felul în care educația, piața muncii și sistemul de protecție socială ar putea funcționa și s-ar putea completa adecvat unul pe celălalt. O populație și implicit o forță de muncă cu nivel ridicat de calificare și/sau educație, poate susține o economie cu nivele ridicate ale productivității. O economie cu productivitate ridicată furnizează locuri de muncă de calitate, nivele ridicate ale salariilor, iar acestea pot susține sisteme de protecție socială sustenabile financiar pe termen lung. De asemenea, o economie robustă finanțează un buget de stat robust, care permite investiții ridicate în servicii sociale în genere și în educație cu precădere (având în vedere tematica lucrării mele).

Urbanizarea și industrializarea

Datorită faptului că din punct de vedere cronologic educația de masă se extinde inițial în Prusia și Franța, și semnificativ mai târziu în Marea Britanie, care era în secolul 19 cea mai industrializată țară europeană, unii autori nu consideră urbanizarea și industrializarea printre factorii care au determinat dezvoltarea educației (Archer, 1979, Hatos, 2006). Totuși fără procesele de industrializare este greu de presupus că vreodată statele-națiune ar fi reușit să acumuleze suficiente resurse pentru a susține financiar dezvoltarea învățământului public de masă.

Deși teoriile funcționaliste oferă puține explicații pentru rolul contemporan al educației (Green, 2013, 1990), totuși, printre primii și cei mai importanți sociologi care analizează rolul educației în societate, trebuie menționat Emile Durkheim, care consideră că învățământul are două mari funcții: să furnizeze calificările necesare economiei și să faciliteze integrarea socială. Exponent al funcționalismului, Durkheim considera că diviziunea muncii ca urmare a proceselor de industrializare este cea care impune sistemelor de educație să formeze pentru ocupațiile cerute de economie (Durkheim, 1977, Green, 2013, 1990). Talcott Parsons de asemenea subliniază rolul pe care educația îl are pentru pregătirea

pentru economie și pentru socializarea indivizilor cu valorile meritocratice și competitive (Parsons, 1971).

Alți autori din contră consideră că deși expansiunea educației se suprapune peste industrializarea timpurie, totuși tipurile de competențe solicitate de economie la acel moment erau de regulă de nivel foarte scăzut, putând fi furnizate de instituțiile tradiționale (familie, ucenicie în ateliere sau bresle, etc.) (Landes, 2003, 1969, Green, 2013, 1990). Mai mult decât atât, perioada industrializării timpurii corespunde expansiunii educației primare și gimnaziale, educație mai degrabă nerelevantă pentru achiziționarea de competențe specifice potențial cerute de economie.

Totuși trebuie subliniat că pe măsură ce evoluțiile tehnologice s-au intensificat, presiunea pe sistemele de educație și formare profesională de a răspunde noilor nevoie create a crescut, dar evidențele empirice arată că rareori evoluțiile sistemelor de educație au urmat progresul tehnologic (Green, 2013, 1990).

Urbanizarea, industrializarea, migrația din rural spre urban, schimbarea structurii familiei se împletesc în anumite țări ca și cauze ale dezvoltării sistemelor de educație, acestea susținând treptat formarea unei clase de mijloc (Pierson, 1991, Preda, 2007) care conștientizează nevoia schimbării tipului de educație furnizată de familia tradițională și patriarhală. Munca copiilor, practică încă la scară largă la acel moment și specifică familiei tradiționale, era, spre exemplu, unul dintre cei mai importanți factori care frâneau participarea școlară a copiilor (Levine, 1985). În alte țări, cum este și România, educația de masă se extinde, deși populația era preponderent rurală și ocupată în agricultură, astfel încât relevanța proceselor de industrializare și urbanizare pentru dezvoltarea educației este mai redusă.

Dezvoltarea statului-națiune

Dezvoltarea statului națiune este considerată poate cea mai importantă cauză a dezvoltării sistemelor de învățământ public de masă, fiind universal acceptată de cercetători. Educația este considerată un instrument fundamental al formării statului național modern (Green, 1997, Green, 2013, 1990). Conceptul de stat